

семантичної структури антонімічних одиниць з метою найдоступнішого та найточнішого донесення до адресата своєї думки та адекватного її сприйняття.

Проведене нами дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми, пов'язаної із реалізацією антонімами їх прагматичного потенціалу. Наступним кроком повинне стати вивчення семантичних процесів у структурі значень лексичних одиниць, які приводять до виникнення особливої групи антонімів, які ми будемо називати оказіональними.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аспекты семантических исследований / Отв. ред. Н.Д.Арутюнова и А.А.Уфимцева. – М., 1980. – 356 с.
2. Кузнецова Э.В. Лексическое значение слова в речи. – М.: Высшая школа, 1989. – 216 с.
3. Стернин И.А. Лексическое значение слова в речи. – Воронеж.: Изд-во Воронежского ун-та, 1985. – 172 с.
4. Фоменко Ю.В. Язык и речь. – Новосибирск.: Изд-во Новосибирского гос. пед. ин-та, 1990. – 77 с.
5. Schmidt W. Lexikalische und aktuelle Bedeutung. – Berlin, 1965 – 200 s.
6. Böll B. Ansichten eines Clowns. – Verlag Kiepenheuer und Witsch, Köln, 1963 – 307 s.
7. Kopsalik H.G. Wer sich nicht wehrt – Goldmann Verlag, 1989 – 284 s.
8. Wolf Chr. Sommerstück – Aufbau – Verlag, Berlin und Weimar, 1989 – 191 s.
9. Brecht B. Leben des Galilei. – Verlag Philipp Reclam jung. Leipzig, 1986 – 142 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Діана Мовчан – здобувач кафедри іноземних мов Глухівського національного педагогічного університету ім. О.Довженка.
Наукові інтереси: функціональна семантика, прагматика.

СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ ТА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВ

Яна ШИШАРЕНКО (Кіровоград, Україна)

У статті розглядаються підходи до вивчення суспільно-політичної лексики як особливої частини лексико-семантичної системи мови. Також аналізуються лексико-семантичні поля суспільно-політичної лексики української та англійської мов.

The paper deals with the problem of approaches towards the investigation of the social-political lexis as a special part of the language lexical-semantic system. Lexical-semantic fields of social-political lexis of the Ukrainian and English languages are analyzed.

Суспільно-політична лексика (лексика, котра відображає всі сфери політичного та суспільного устрою спільноти) як об'єкт лінгвістичного опису привертала увагу багатьох мовознавців у різні періоди розвитку української та англійської мов, оскільки саме цей пласт є одним із найбільш нестабільних у складі лексико-семантичної системи.

Радикальні політичні зміни, котрі мали місце у нашій країні за останні 20 років, а також відбуваються у наш час, призвели до таких самих радикальних змін у словниковому складі української мови, зокрема, у суспільно-політичній лексиці. Суспільно-політична лексика англійської мови становить більш стабільну частину словникового складу мови, що пов'язано з більшою стабільністю політичної системи Великої Британії.

Мета статті полягає у визначенні підходів до вивчення суспільно-політичної лексики, а також аналізі лексико-семантичних полів суспільно-політичної лексики української та англійської мов.

Вивчення суспільно-політичної лексики як специфічної лексичної підсистеми має свою проблематику, котра стала в деякій мірі традиційною. Сам характер цієї проблематики опосередковано відображає специфічні явища, пов'язані із суспільно-політичною лексикою. Центральним при вивченні суспільно-політичної лексики було і до цього часу залишається питання про її визначення, суть поняття, склад групи. Мовознавці пропонували різні критерії для виокремлення даного лексичного масиву. Підсумувавши всі запропоновані критерії, ми, вслід за Л.А. Ждановою виділяємо три основні підходи [2: 14]:

- 1) номінативний або змістово-тематичний – в основі котрого лежить номінативний зміст;
- 2) конотативний – ознакою належності до складу суспільно-політичної лексики є особлива сема “ідеологічності” і тісно пов'язаної з нею оцінки;
- 3) функціонально-стилістичний – в основі лежить вживання суспільно-політичної лексики в окремих видах текстів, стилістична маркованість, належність лише до визначеного функціонального стилю. Найбільшу кількість досліджень присвячено вивченню ролі

суспільно-політичної лексики у публіцистичному стилі, в основному – у мові засобів масової комунікації.

При аналізі суспільно-політичної лексики важливо розуміти, що дана група лексики, у зв'язку зі складністю своєї семантичної і концептуальної організації, не може бути повністю описана в межах якого-небудь одного, ізольованого підходу. Названі підходи до вивчення суспільно-політичної лексики безпосередньо співвідносяться з напрямками розвитку суспільно-політичної лексики, котрі активно розвиваються у мовознавстві. Таким чином, номінативний підхід – це прямий шлях до аналізу методом тематичних полів, до побудови тезауруса. Конотативний аспект пов'язаний з дослідженням оцінного компоненту значення, з семантикою оцінки. Функціонально-стилістичний підхід осмислюється в межах текстового аналізу та лінгвістики тексту [4: 16].

Суспільно-політична лексика стала об'єктом спеціального вивчення в середині ХХ ст., при цьому мовознавці не дуже цікавилися питанням якою одиницею лексико-семантичної системи є суспільно-політична лексика, що пояснюється іншими цілями та завданнями наукових праць (до таких завдань можна віднести виділення даної частини лексики з усього словникового фонду, визначення її меж, побудова тематичної класифікації, опис семантики, словотворчих та стилістичних особливостей).

У науковій літературі суспільно-політична лексика визначається без відношення до термінів “лексико-семантичне поле”, “тематична”, чи “лексико-семантична група”, наприклад як “своєрідна лексико-семантична категорія назв” [5].

Т.Б. Крючкова називає семантичним полем частину суспільно-політичної лексики через наявність у всіх слів даного пласта спільної семантичної ознаки – “той, що відноситься до суспільно-політичного життя” [3: 11].

Слід зазначити, що у деяких працях спостерігається непослідовність при вживанні термінів, котрі позначають ті чи інші лексичні угруповання. Так, один і той самий автор може називати певну групу лексики то “тематичним полем”, то “лексико-семантичною групою”. Складність відповіді на питання, чи можна вважати суспільно-політичну лексику лексико-семантичним полем полягає в тому, що у науковій літературі існує велика кількість різних, іноді суперечливих, визначень даного терміну. Крім того, серед мовознавців не існує єдиної точки зору з приводу співвідношення термінів “лексико-семантичне поле”, “тематична група” чи “лексико-семантична група”. Вчені, аналізуючи ті чи інша лексичні об'єднання, взагалі не розмежовують у своїх роботах ці поняття, а використовують лише одне з них, або ж диференціюють тільки два з трьох термінів (наприклад, лексико-семантичне поле і лексико-семантична група) [5].

Відповідь на поставлене питання буде залежати від того як ми визначимо відповідні терміни і в першу чергу термін “лексико-семантичне поле”.

Засновником теорії лексико-семантичного поля вважається німецький дослідник І. Трір. Він визначає лексико-семантичне поле як “групу слів, котрі тісно пов'язані за змістом і у своїй взаємозалежності визначають значення один одного” [7: 25].

У даній роботі під лексико-семантичним полем, ми будемо розуміти вслід за І.О. Ткачевою широке об'єднання слів, котрі належать до різних частин мови і мають хоча б один спільний семантичний компонент, під лексико-семантичною групою – об'єднання слів у межах однієї тематичної групи, котрі мають спільні мовні характеристики (словотворчі, морфологічні) і спільний компонент значення [5].

Виходячи з вищенаведених визначень, можна стверджувати, що пласт суспільно-політичної лексики являється саме лексико-семантичним полем, при цьому спільний семантичний компонент формулюється як “той, що відноситься до суспільно-політичного життя”.

Для проведення семантичного аналізу суспільно-політичної лексики української та англійської мов, ми виділяємо чотири лексико-семантичні поля:

- Суспільство. Держава.
- Політика.
- Право.
- Економіка.

Виділення саме такого тематичного стрижня суспільно-політичної лексики української та англійської мов відображає ієрархічність системи влаштування суспільно-політичного життя України та Великобританії в новітній період. Опорні категорії концентруються навколо найширшого універсального поняття *суспільство*, яке має свою внутрішню будову та склад, включає велику кількість різнохарактерних структурних одиниць (підсистем): політичну, економічну, правову, духовну, соціальну [6]. Категорії “Суспільство” та “Держава” реалізуються в одних тематичних групах, оскільки держава – це зорганізоване у відповідності до певного принципу, владно упорядковане суспільство (форма державного правління), це установа для захисту інтересів певної сукупності людей – її громадян, для встановлення і дотримання законів у суспільстві.

Держава як основний інститут політичної системи складається з державних, громадських, формальних і неформальних інституцій, які мають конституційне забезпечення або просто представляють владну організацію суспільства. У нашому дослідженні лексико-семантичне поле “Суспільство. Держава” має у своєму складі мікрополе та лексико-семантичні групи. Мікрополе “Лексика на позначення назв етнічних спільнот” включає в себе ключове поняття “нація”, яка виражає спільну семему “стійка історична спільність людей, яка виникла на базі спільності мови, території, економічного життя та психологічного складу” для цілого ряду лексичних одиниць: *народ, соціум, спільнота, суспільність, суспільство; community, company, nation, society, population.*

Мікрополе “Лексика, що відображає загальну картину суспільно-політичних реалій суспільства” включає в себе такі лексико-семантичні групи:

1) Назви національно-державного та національно-територіального устрою. Центральним у складі лексико-семантичної групи є концепт *держава: держава, унітарна держава, імперія, метрополія, конфедерація, автономія, республіка; colony, confederacy, confederation, country, republic.*

2) Назви форм державної влади та форм правління: *автократія, авторитаризм, влада, демократія, диктатура, капіталізм, комунізм, народовладдя, режим, тоталітаризм; absolutist, administration, anarchy, democracy, communism.*

3) Лексика на позначення державних перетворень. Розвиток державності в Україні та Великобританії сприяє розвитку номінації різних реалій і понять, пов’язаних із державними перетвореннями, зумовленими новим суспільним ладом. Центральними в складі лексико-семантичної групи є тотожні за змістом лексичні одиниці *суверенітет, незалежність, самостійність; independency, sovereignty.*

Мікрополе “Назви сфер соціально-гуманітарної політики держави” включає до свого складу дві лексико-семантичні групи:

1) Назви політики соціального захисту населення. У сучасній політичній науці існує думка про те, що “найглибший сенс політики полягає в її соціальному спрямуванні, яке в політичній організації суспільства відокремлене в автономний вид політики, хоча по суті є представленим у будь-якому її вигляді” [6: 16]. Соціальна політика є системою принципів, заходів і методів задоволення основних потреб людини, усього населення країни за допомогою політики): *безробіття, соціальний захист, соціальні виплати, субсидія; unemployment.*

2) Назви сфери гуманітарної політики держави: *благодійник, меценат, спонсор; adherent, adhesion.*

Мікрополе “Лексика на позначення сфери міжнародних відносин” поділяється на такі лексико-семантичні групи:

1) Лексика на позначення особливостей сучасного цивілізаційного процесу: *глобалізація, євроінтеграція, партнерство; ally, alliance, amalgamate, integration.*

2) Лексичні одиниці на позначення сфери зовнішньої політики: *асамблея, переговори, форум, саміт; assembly, assemblyman, congress, consolidation, consortium, summit.*

3) Лексеми на позначення військової сфери: *акція, конфлікт, миротворчість; capture, conflict, capitulation.*

Екологічні проблеми є складовою глобальних проблем сучасності, оскільки вони торкаються життєво важливих інтересів усього людства, всіх держав і народів. У зв’язку з

цим учені вважають, що теорія розвитку людського суспільства повинна охоплювати не тільки сфери економіки, політики, соціології, але й не менш важливу сферу глобальної екології. Саме тому при проведенні семантичного аналізу суспільно-політичної лексики української та англійської мов ми виділяємо у складі лексико-семантичного поля “Суспільство. Держава” мікрополе “Лексика на позначення сфери глобальної екології”: *екологічна катастрофа, екологічна криза, забруднення; cataclysm, catastrophe, pollution*.

Політика є одним з основоположних понять, що визначає сутність існування людини в суспільстві, загальною організаційною основою суспільства і конкретною регулятивно-контролюючою сферою, яка спрямовує життя і відносини людей. Загальне розуміння політики наявне в кожній людині, однак, відмічається й широкий спектр суб'єктивних уявлень, суджень, оцінок про цей феномен, що зумовлюється особливостями сприймання індивідом соціальних явищ і подій, процесів політичної діяльності й складністю, багатогранністю самого соціального явища політики [1: 13].

У нашому дослідженні лексико-семантичне поле “Політика” має досить розгалужену структуру. До його складу входить мікрополе “Лексика на позначення політем діяльності”, яке включає в себе лексико-семантичну групу “Суто понятійні назви політичних дій”. Політеми – лексичні одиниці на позначення діяльності у сфері відношень між суб'єктами політики з питань функціонування політичної влади. Центральною, найбільш загальною за значенням у складі цієї підгрупи є лексема *політика*: *блокування, дебати, лобіювання, саботаж; block, blockade, bluff, boycott, debate*.

Мікрополе “Лексика на позначення політем передвиборчих кампаній” поділяється на дві лексико-семантичні групи:

1) Лексеми на позначення періоду передвиборчих кампаній. Лексичні одиниці підгрупи виділені на основі існування такого виду політичної діяльності, як політична участь. Вона передбачає формування державних і муніципальних органів влади шляхом проведення референдумів, участі у виборах: *виборчий марафон, передвиборча кампанія, перегони, агітація, піар; agitation, agitator, booster, entryism, piar*.

2) Лексичні одиниці на позначення назв об'єктів та суб'єктів виборчих кампаній: *кандидат, виборець; candidate, elector, electioneer*.

До складу мікрополя “Лексика на позначення назв суб'єктів політики” входять лексеми на позначення безпосередніх суб'єктів влади: *апарат, департамент, мерія, міністерство, парламент, уряд; department, government, ministry, parliament*; лексика на позначення представників владних структур: *президент, міністр, спікер; president, vice-president, speaker*; назви політичних організацій: *блок, коаліція, партія; coalition, block, party*.

Лексичні одиниці мікрополя “Лексика на позначення ідеологем суспільно-політичної сфери” відображають систему політичних, філософських поглядів суб'єктів політики. Дане мікрополе включає в себе дві лексико-семантичні групи :

1) Політико-ідеологічна концептуальна лексика. Лексеми цієї підгрупи позначають різні типи політичної свідомості – ідеологічні та політичні доктрини, концепції, громадські й політичні течії, рухи: *антикомунізм, геополітика, консерватизм, лібералізм, націоналізм, неофашизм, расизм, соціалізм; bolshevism, communism, conservatism, determinism, socialism, racism*.

2) Політико-філософська лексика: *громадська думка, національна ідея, національна свідомість, рівність, свобода, суспільна свідомість; equality, freedom*.

Лексичні одиниці мікрополя “Лексика на позначення соціальної стратифікації суспільства” вживаються на позначення соціально-майнового статусу індивіда або групи осіб щодо інших індивідів або груп у соціальній системі, а також є назвами осіб або груп осіб, які ведуть певний спосіб життя: *буржуазія, еліта, істеблішмент; aristocracy, baronetcy, bourgeoisie, elite*.

Семантична структура лексико-семантичного поля “Право” представлена кількома мікрополями, які у свою чергу поділяються на лексико-семантичні групи. Так, мікрополе “Назви спеціалізованих соціальних процесів дезорганізації суспільного життя” складається з двох лексико-семантичних груп:

1) Лексика на позначення сфери політико-економічної злочинності: *геноцид, голодомор, теракт; abduct, accessory, sabotage, slaughter, slavery, terrorism, tyranny*.

2) Лексика на позначення соціальних конфліктів: *маніфестація, голодування, страйк; boycott, manifestation*.

Мікрополе “Лексика на позначення політико-юридичних реалій” представлено такими лексемами: *диктатура, законопроект, імпичмент, санкція, статус; dictatorship, impeachment, impunity*.

Цілеспрямована діяльність політичних сил суспільства, зокрема держави, спрямована насамперед на розвиток матеріального виробництва через економічну політику. Економічне життя України та Великобританії наприкінці ХХ ст. проходило під знаком переходу від адміністративно-командної економіки до ринкової. Пов’язані з цим переходом явища та поняття позначаються відповідними лексичними одиницями, що входять до складу лексико-семантичного поля “Економіка”. Невід’ємною складовою частиною даного лексико-семантичного поля є мікрополе “Лексика на позначення соціально-економічної сфери”, яка поділяється на чотири лексико-семантичні групи:

1) Лексеми на позначення загальних політико-економічних понять: *бізнес, власність, ембарго; business, embargo*.

2) Лексеми, що стосуються економічної політики держави: *дестабілізація, монополізація, націоналізація; import, marketing, mechanization, monopoly*.

3) Лексика на позначення фінансово-банківської та податкової сфер: *дефіцит, інфляція, податок; inflate, inflation, payment*.

4) Лексика на позначення суб’єктів фінансово-економічної політики: *дилер, концерн, корпорація, магнат; corporation*.

Підсумовуючи вищевикладений матеріал, ми можемо сказати, що суспільно-політична лексика становить особливий інтерес для лінгвістів. Однак для аналізу суспільно-політичної лексики важливою є інформація про семантику лексичних одиниць, котрі входять до її складу та позначають відповідні поняття. Необхідність проведення семантичного аналізу суспільно-політичної лексики очевидна, оскільки саме суспільно-політична лексика становить основу політичної мови, призначеної для політичної комунікації.

Семантичний аналіз суспільно-політичної лексики української та англійської мов дав змогу виявити той факт, що лексичні одиниці в процесі відображення дійсності вступають у певні відношення між собою, на основі яких вони об’єднані в лексико-семантичні поля, в межах яких за структурно-семантичним принципом розміщено фактичний матеріал. У принципах групування лексем суспільно-політичної семантики, у способах встановлення залежності між ними відображаються уявлення про суспільно-політичну сферу життя України та Великобританії, про картину суспільно-політичного існування.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Васильєва М. О. Метафорична реалізація концепту ПОЛІТИКА в сучасному англійському політичному дискурсі: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / М.О.Васильєва. – Харків, 2008. – 20 с.
2. Жданова Л. А. Общественно-политическая лексика: структура и динамика: автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.01 / Л. А. Жданова. – Москва, 1996. – 22 с.
3. Крючкова Т. Б. Особенности формирования и развития общественно-политической лексики и терминологии / Т.Б. Крючкова // М.: Наука, 1988. – 151 с.
4. Лобков В. А. Лингвометодическое описание общественно-политической лексики для иностранных студентов, изучающих русский язык // Коммуникативно-функциональное описание русского языка как иностранного / В. А. Лобков // М., 1987. – С. 32–42.
5. Ткачева И. О. Политическая лексика в современном русском языке: семантические особенности и проблемы лексикографического представления: автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.01 / И. О. Ткачева. – СПб, 2008. – 25 с.
6. Холявко І.В. Суспільно-політична лексика у пресі 90-х років ХХ ст. (семантико- функціональний аналіз): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / І. В. Холявко. – Кіровоград, 2004. – 20 с.
7. Trier J. Aufsätze und Vorträge zur Wortfeldtheorie. The Hague – Paris, 1973. – 216 S.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Яна Снісаренко – аспірант кафедри загального мовознавства та перекладу Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка.

Наукові інтереси: лексико-семантичні системи англійської та української мов, контрастивна лексикологія.